

OSMANLI DEVLETİNDE BEYLERBEYLİK

Osmanlı Devletinin ilk dönemlerinden itibaren sultanlar, her idari birime biri **“bey”** diğeri **“kadı”** olmak üzere iki amir tayin ederlerdi. Beyler, askeri sınıftan olurlar ve sultanın yürütme erkini temsil ederken; kadılar, ilmiye sınıfından seçilir ve devletin hukuki yetkisini temsil ederdi. Bey, kadının hükmü olmaksızın ceza veremez, kadı da, bulunduğu kazada kendiliğinden bir yaptırım faaliyeti

Ahmet ÇELİK

de bulunamazdı. Kadı verdiği kararlarda kanuna uymak zorunda olup beyden de bağımsızdı. Kendisi sultandan emir alır, sultana arzlarda bulunabilirdi.⁽¹⁾

Beylerbeylik Sistemin Kökeni

Osmanlı Devleti'nde beylerbeyi veya beylerbeyilik kurumunun nereden alındığı konusunda farklı görüşler mevcut olmakla birlikte kabul gören görüş beylerbeyilik kurumunun Türk-İslam devletleri yoluyla Osmanlılara geçtiğidir.⁽²⁾

Beylerbeylik, Anadolu Selçuklularında da mevcut olup, Osmanlılarda XIV. yüzyıl ortalarında kurulan bir teşkilattir.⁽³⁾

(1) Nejat Göyünc, “Osmanlı Devleti'nde Taşra Teşkilatı (Tanzimat'a Kadar)”, Osmanlı, Ankara, 1999, c. 6, s. 78.

(2) Göyünc, “Osmanlı Devleti'nde Taşra Teşkilatı (Tanzimat'a Kadar)”, Osmanlı, c. 6, s. 78; Mehmet İpsirli, “Beylerbeyi”, TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul 1992, c. 6, s.69-74.

(3) Tuncer Baykara, Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş

“**Beylerbeyi**” veya diğer adıyla “**melikü'l-umera**” Anadolu Selçuklularında “**ordunun başkomutanı**” demektir. O, hükümet merkezinde veya merkeze yakın olan kendi ikta bölgesinde oturur ve savaş çıktığında cepheye giderdi. Selçuklu beylerbeyisinin nüfuzu çok büyüktü. Ordunun en büyük komutanı olan beylerbeyinden hükümdarlar bile çekinirlerdi.⁽⁴⁾

Tarihsel Gelişim

Rumeli’de Gelibolu Yarımadası’na ayak basmalarıyla birlikte Osmanlı Devleti iki kıtada toprakları olan geniş bir coğrafyaya yayılmış bir devlet haline

geldi. Bu kapsamda ele geçirilen yerlerin merkezi yönetim tarafından kontrolünü sağlamak amacıyla 1361’den sonra “**Rumeli Beylerbeyliği**” kuruldu. **Lala Şahin Paşa** da ilk Rumeli beylerbeyi olmuştur. Rumeli tarafındaki yerleşim yerleri sancak statüsüne alınarak bu beylerbeyliğe bağlanmıştır. Lala Şahin Paşa vefatından sonra **Kara Timurtaş Paşa** Rumeli Beylerbeyi oldu. Bu beylerbeyliğin ilk merkezi **Edirne** idi. Sonraki dönemlerde **Sofya** ve **Manastır** da aynı görevi bir süre sürdürdü.

Yıldırım Bayezid zamanında (1389-1402) merkezi **Kütahya** olmak üzere 1393’te “**Anadolu Beylerbeyliği**” kurularak Anadolu’daki bütün sancaklar ona bağlandı. Fakat Kütahya bir

1, Ankara, 1988, s. 30.

(4) İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Devleti Teşkilatına Medhal, Ankara 1984, s. 99.

şehzadenin yönetimine verilince, beylerbeylik merkezi **Ankara**'ya nakledildi.

1402'de Timur ile yapılan Ankara Savaşı'nın kaybedilmesinden sonra, devlet yapısı kısa süreli bir kesintiye uğramış ve 1413'te merkezi **Sivas** olan "**Rum Beylerbeyliği**" kurulmuştur.

Fatih Sultan Mehmet zamanında Karadeniz sahillerinin büyük bir kısmının ele geçirilmesi, 1473'te Akkoyunlu Devleti ile yapılan Otlukbeli Savaşı'nın kazanılması Anadolu birliğinin sağlanması konusunda atılan önemli adımlardır. 1481'de II. Bayezid döneminde ise **Karaman Beylerbeyliği** kurulmuştur.

Yavuz Sultan Selim'in 1514'te Safevi Devleti ile yaptığı Çaldıran Savaşı'nı kazanmasının ardından Doğu Anadolu'daki birçok merkez Osmanlı hâkimiyetine girmiştir. Daha sonra çıkılan Memlûk Seferi sonunda Halep, Şam ve Mısır'ın ele geçirilmesi yeni beylerbeyliklerin kurulmasını gerektirmiştir. Bu dönemde 1515'te **Diyarbakir**, 1517-1520 arasında **Şam ve Mısır** ve 1516'da **Halep Beylerbeylikleri** kurulmuştur.

Böylelikle Kanuni Süleyman hükümdar olduğunda sekiz beylerbeylik vardır. Kanuni Sultan Süleyman döneminde eyalet sayısı artmış 1595'te

ülke içindeki beylerbeylik sayısı otuz dördü bulmuştur:

1531'de Zülkadriye (merkezi: Maraş);

1535'de Erzurum, Cezair'ı Bahr-ı Sefid (merkezi: Gelibolu), Cezayir-i Garb (Cezayir);

1535'te Musul, Bağdat;

1540'ta Yemen (Zebid, Sana);

1541'de Budin (Buda, Macaristan);

1546'da Basra;

1548'de Van;

1552'de Temeşvar;

1555'te Lahsa (merkezi: Katif),

1557'de Habeş (Cidde ve Sevakin sancakları, Beylerbeyi Medine'de);

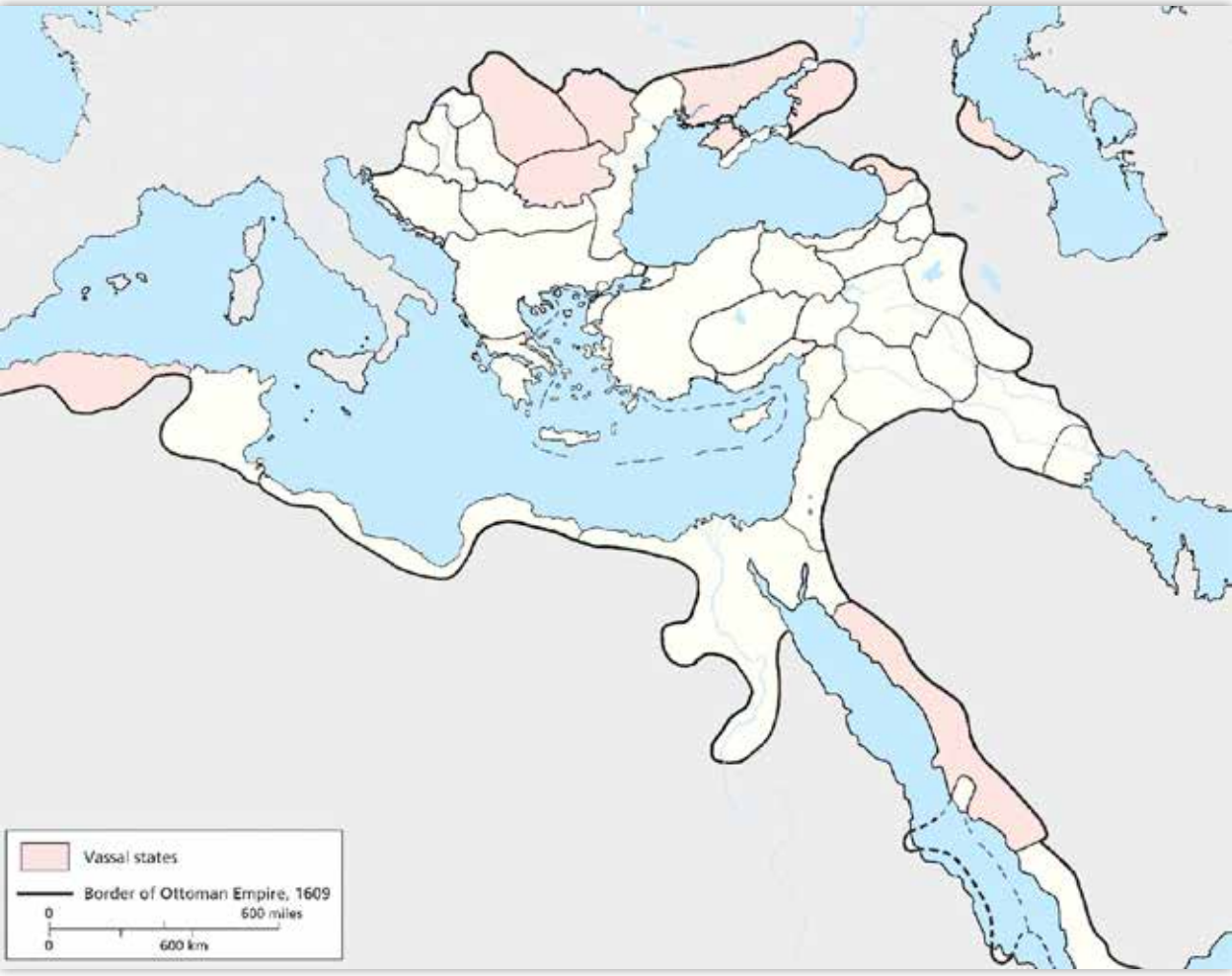
1568'de Kefe (merkezi: Kefe), Şehrizer (Şehrizer);

1570'te Kıbrıs (Lefkoşe), Trablusşam (Trablus);

1573'te Tunus (merkezi: Tunus); 1578'de Trabzon, Çıldır, Şirvan (merkezi: Şemah); Tiflis (Tiflis);

1580'de Kars, Bosna (merke-

zi: Saray);

1586'da Rakka (merkezi: Ruha);

1593'te Özi (merkezi: Silistre, Akkirman);

1598'de Eğri, 1600'de Kanije Beylerbeylikleri.⁽⁵⁾

1591'den sonra "**Beylerbeylik**" deyimini yerine "**eyalet**" teriminin kullanılmaya başlandığı ihtimali üzerinde durulmaktadır. Bu sistem II. Mahmud zamanına (1808-1839) kadar devam etmiştir.

İdarî Taksimat

Osmanlı ülkesi, "**beylerbeylik**", "**eyalet**" veya "**vilayet**" olarak adlandırılan büyük idarî yapıya ayrılmış bu yapılarda "**sancak**" veya "**livalara**" bölünmüştür. Eyaletlerin en büyük amirine yerine ve durumuna göre **beylerbeyi**, **mîr-i mîran**, **vali** veya **emirü'l-ümera** deniliyordu.

XIV. yüzyılın ortalarından itibaren beylerbeyi, taşra kuvvetlerinin kumandanı ve çeşitli sancaklara dağılmış olan beylerin amiri durumundaydı. Anadolu ve Rumeli Beylerbeyliklerinin yanı sıra Rum ve Karaman Beylerbeyliklerinin de kurulma-

(5) Göyünç, Osmanlı Devleti'nde Taşra Teşkilatı (Tanzimat'a Kadar)', Osmanlı, c. 6, s. 77-78.

sından sonra beylerbeyilik, tamamen bölgesel bir hüviyet kazanmıştır.⁽⁶⁾

Kanunî Devri'nin sonuna kadar Mısır hariç bütün eyaletler beylerbeyilere yani iki tuğlu paşalara verilirken, daha sonra Budin, Yemen ve Bağdat'a vezir rütbesiyle valiler tayin edilmiş ve XVI. yüzyılın sonlarına doğru 1584 yılında Diyarbakır ve bunu müteakip vezîrlerin çoğalması sebebiyle diğer eyaletler de yavaş yavaş vezîrlere verilmiştir.⁽⁷⁾

Eyaletler, belli bir sıra ile Sancak Tevcih Defterleri'ne kaydedilmişlerdir. Önce Rumeli Eyaleti, daha sonra Rumeli'deki diğer eyaletler yazılır, müteakiben Anadolu Eyaleti'nden başlayarak Asya ve Afrika kıtasındaki eyaletler kaydedilirdi. Eyaletlerden sonra voyvodalıklar ve meliklikler yazılırdı.

Beylerbeyilerin Oturdıkları Yer

Beylerbeyilerin oturdukları ve aynı zamanda resmi görev mahalli olarak da kullandıkları binaya "**Paşa Saray**"ı adı verilmektedir. Beylerbeyiliğin merkez sancağında ve İçkale'de bulunurdu.

Beylerbeyilik Divanı

Beylerbeyiliklerde, "**beylerbeyilik divanı**" denilen bir divan da bulunurdu. Bu divana, "**beylerbeyi**", beylerbeyiliklere

(6) Şerafettin Turan, "XVII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İdarî Taksimatı", Atatürk Üniversitesi 1961 Yılığ, Ankara, 1963, s. 201.

(7) İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, c. III/2, Ankara, 1977, s. 291.

bağlı "**sancakbeyleri**", "**defter kethüdası**", "**defterdar**" ve "**alaybeyiler**" iştirak ederdi. Bunların dışında "**çavuşlar**", "**kâtipler**", "**tezkereciler**" de beylerbeyilik divanında görev yaparlardı. Kadının beylerbeyilik divanına iştirak edip etmediği konusu ise şüphelidir.⁽⁸⁾

Beylerbeyilik Görevleri

Başlangıçta beylerbeyiler eyaletin askeri işlerinden sorumlu idiler. Zamanla hem askeri, hem de mülki amir duru-

(8) Göyünc, "Osmanlı Devleti'nde Taşra Teşkilatı (Tanzimat'a Kadar)", Osmanlı, c.6, s. 79-80.

muna geldiler. Fakat XIX. yüzyıla kadar askeri yönleri daima ön planda kaldı. Mali ve adli meselelerde yetkileri oldukça sınırlıydı. Bu konular eyalet defterdarı ve kadısının yetkisindeydi.

Beylerbeyilerinin görevleri şöylece özetlenebilir.

1. Siyasi işlere bakmak, hükümleri uygulamak,

2. Adaleti kendine rehber edinmek, kuvvetli ile zayıfa, seçkin ile hor görülene eşit davranmak, taraf tutmamak,

3. Mazlumlara yardım etmek, zalimlerin zararlarını def etmek,

4. İli mamur etmek, ileri gelenleri rahat çalıştırmak, hiç kimseye zulüm yapılmamasını sağlamak,

5. İl içerisinde bir yerde hırsız veya haydut ve fesat çıkarsa, ihmal etmeyip boş bulunmayıp onları uzaklaştırmak, ili yağma

ve düşman korkusundan korumak,

6. Seferde ve hazerde bir mühim iş olursa, emrindeki askeri ile orada hazır bulunmak, bunun için de askeri daima harekete hazırlıklı bulundurmaktır.⁽⁹⁾

Beylerbeyiler “**idarî, askerî ve iktisadî**” görevlerinin yanı sıra, “**kazâî**” görevler de ifa etmişlerdir. “**Kadı**” öldüğünde, yeni kadı gelinceye kadar “**molla**” tayin eder, divan kurup dava dinlerler, kadıyı önlerine getirip dava dinlettirirlerdi. XVIII. yüzyılın ilk yarısında “kadılar” çok zayıf olduklarından ve mütegalibelerden çekindiklerinden, kaza ile ilgili işlerin yapılması için artık beylerbeyi veya valiler ile sancakbeylerine fermanlar

(9) Göyünc, “Osmanlı Devleti’nde Taşra Teşkilatı (Tanzimat’a Kadar)”, Osmanlı, c. 6, s. 78-79; İpşirli, “Beylerbeyi”, TDV İslam Ansiklopedisi, c. 6, s.70.

yazılmaktaydı.⁽¹⁰⁾

Eyaletlere tayin edilen paşalar üç tuğlu paşa “**vezir**” ise vali, iki tuğlu paşa ise “**beylerbeyi**” olarak anılıyordu.⁽¹¹⁾

“**Beylerbeyi**” veya “**mîr-i mîran**” terimi Hezarfen Hüseyin Efendi'nin “*Telhisü'l-Beyan fî Kavanîn-i Âl-i Osman*” adlı eserinde şöyle ifade edilmektedir:

“Mîr-i miran beylerbeyidir. İki tuğ çeker. Eyaletine bağlı sancakbeylerinin askeri ile birlikte sefere çıkar. Bu zümre iki gruptur. Bir grubu has ile bir grubu saliyane ile mîr-i mîrandır. Hangi beylerbeyilik daha önce fethedilmiş ise o beylerbeyi diğerine göre daha kıdemlidir. Hangi eyalete atanırsa o eyaletin defterde kayıtlı ne miktar hassı var ise ona mutasarrıf olur. Sefer durumunda has miktarının 1/5000 oranında mükemmel cebelüyü sefere götürür. Rumeli'de sefer olursa Rumeli beylerbeyi sağ kolda, Anadolu beylerbeyi sol kolda bulunur. Anadolu'ya sefer olsa bu durumun tersi uygulanır. Maraş beylerbeyinin dümdar olması kanundur. Beylerbeyiler hizmetlerini tamamlayıp emekli olduklarında vezaret payesi ile kendisinden sonra gelenlerden bir üst mertebede kabul edilmişler ancak bu keyfiyet daha sonra ümera nizamına hanel geldi diye yürürlükten kaldırılmıştır.⁽¹²⁾

(10) Yücel Özkaya, Osmanlı İmparatorluğu'nda Ayanlık, Ankara, 1994, s. 15-16.

(11) Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, c. III/2, s. 291.

(12) Orhan Kılıç, “Klasik Dönem Osmanlı Taşra Teşkilatı: Beylerbeylikler/Eyaletler, Kaptanlıklar, Voyvodalıklar, Meliklikler (1362-1799)” Türkler, Ankara, 2002, s.887-898.

Gelir ve Giderleri

Fatih Kanunnamesinde beylerbeyi haslarının, yani kendilerine tahsis edilen arazi ve benzeri vergi matrahlarının geliri 800.000 ile 1.200.000 akçe arasında olabileceği belirtilir. Bununla beraber, onların gelirleri yalnız haslardan sağlanmazdı. Adalet işlevi, tımar tevcihleri ile ilgili belgelerden sağladıkları gelirler, gümrük gelirleri, hediyelere vs.de bunlar arasında idi. Giderleri de yalnız kendi şahsi ihtiyaçları değil, kapı halkının da masraflarını kapsıyordu. Ayrıca çeşitli kimseler de hediyeler vermek zorunluluğunda idiler.⁽¹³⁾

(13) İpşirli, “Beylerbeyi”, TDV İslam Ansiklopedisi, c. 6,

Has ve Salyaneli

Eyaletler, idarî ve malî olarak tasarruf şekilleri bakımından “**has**” ve “**salyaneli**” olmak üzere ikiye ayrılırlardı. Eyaletlerin has suretiyle tasarruf edilmesi şekli XVIII. yüzyılın başlarından itibaren kademeli olarak kaldırılmış, bunun yerini “**iltizam**” ve “**malikâne usulü**” ve bunlara ilave olarak “**imdad-ı seferiyye**” ve “**imdad-ı hazeriyye**” vergilerini toplamak suretiyle tasarruf edilen eyaletler almıştır.

Mısır, Bağdat, Basra, Habeş, Ahsa, Cezayir-i Garb, Trablusgarb ve Tunus salyaneli eyatlerdir.

Salyaneli eyaletlerde vali veya beylerbeyilere dirlik tevcihi yapılmazdı. Başında buldukları eyaletin hazinesinden nakit olarak salyane (yıllık maaş) verilirdi. Salyanelerin miktarları genellikle kanunnamelerle tespit edilmiştir.

Göreve Tayin ve Azil

Vali veya beylerbeyiler herhangi bir eyaletin idaresinden ayrıldıktan sonra bir müddet boşta kalabiliyorlardı. Boşta kaldıkları bu süreye “**mazûliyet süresi**” denilmektedir. Mazûliyet süresinin bazen kısa bazen uzun sürebilirdi.

Eyalet valileri veya beylerbeyiler çoğunlukla hiç beklemeden bir başka eyalete tayin ediliyorlardı. Bu tayinler bazen yer değiştirme şeklinde de olabiliyordu.

Çok nadir de olsa bazı vali veya beylerbeyilerin eyaletten sancağa tayin edildiğine rastlanıyordu mesela Karaman Valisi Vezir Küçük Mustafa Paşa 1735'te İçil Sancağı'na tayin edilmiştir.

Vali veya beylerbeyiler, XVII. yüzyılın ortalarından itibaren eyaletlere bir yıllığına atanıyor bir yıl sonra ya buradan başka bir eyalete tayin ediliyor veya ibka suretiyle bir yıl daha görevlerine devam edi-

yorlardı. Bir valinin herhangi bir eyalette 3 yıldan daha fazla kaldığı durumlar çok azdı. Bu yüzyıla gelinceye kadar beylerbeylerin görev süreleri görevlerinde gösterdikleri başarı ile doğru orantılı olarak uzun olabiliyordu.⁽¹⁴⁾

Vali veya beylerbeylere, özellikle savaş yıllarında kendi eyaletleri dışındaki bazı bölgelerin muhafazası da veriliyordu. Hatta eyalet tevcihatı bu muhafaza hizmetini yapmaları şartına bağlanıyordu.

XVIII. yüzyılın ilk yarısında bir eyaletten bir başka eyalete tayin edilen paşaların görev yerleri coğrafi mekân olarak büyük bir çeşitlilik arz etmektedir. Paşaların devletin değişik bölgelerindeki eyaletlere tayin edilmesi, bu görevlilerin bilgi ve görgülerini artırmanın yanı sıra değişik coğrafyadaki

eyaletleri tanımaları gibi faydalı bir sonucu da doğuruyordu.⁽¹⁵⁾

II. Selim zamanında (1789-1807) idari yapılanmada bazı değişiklikler yapılmıştır. Valiler, rüşvet ve adam kayırmanın önüne geçilmesi için bizzat padişah ve onun birinci derecedeki yardımcısı tarafından seçilmeye çalışılmıştır. Bu dönemde eyalet sayısı 28 olarak belirlenir. Valilerin görev süresi en az 3 en fazla 5 yıldır.

II. Mahmut zamanında (1808-1839) valilere maaş bağlanmış ve ücretli bir memur haline getirilmişlerdir. Bu durum gelirlerin elde edilmiş biçiminde köklü bir değişikliği ifade eder. Tanzimat Dönemi'nde ise taşra yönetiminde yeni düzenlemeler yapılmıştır.

(14) Mehmet İpşirli, "Beylerbeyi", TDV İslam Ansiklopedisi, c. 6, s.70

(15) Kılıç, "Klasik Dönem Osmanlı Taşra Teşkilâtı: Beylerbeylikler/Eyaletler, Kaptanlıklar, Voyvodalıklar, Meliklikler (1362-1799)" s.887-898.

Sonuç

Osmanlı Devleti, kurulup gelişmeye başladıktan sonra ele geçirdikleri yerlerin güçlü bir merkezî otorite ile temsili maksadıyla beylerbeylik sistemini kurmuştur. Bu sistem Osmanlılardan önceki Türk-İslam devletlerinde de mevcut olup, Osmanlılar tarafından daha da geliştirilerek uygulanmıştır.

Sancaklardan müteşekkil idarî birimlerin (beylerbeylik/eyalet) idarî taksimat açısından yapısal bir değişiklik göstermediği, ancak bunların adları, yöneticilerinin unvanları ve tasarruf şekillerinin dönem içerisinde ortaya çıkan şartlar çerçevesinde değişikliğe uğradığı görülmektedir.

Beylerbeyliklerin üç tuğlu paşalara yani vezirlere tevch edilmeye başlanmasından sonra yöneticileri vali, beylerbeylikler de eyalet olarak anılmaya başlanmıştır. Bu durum XVII. yüzyılın ortalarından sonra iyi-

ce kendini göstermiş, XVIII. yüzyılın ilk yarısından itibaren ise eyalet tabiri kökleşmiştir.

Eyaletleri tasarruf eden paşaların, gelirlerini elde edilmiş şekillerinde bir değişiklik yaşanmış ve XVIII. yüzyılın başlarından itibaren mîrî mukataaların ömür boyu iltizama verilmesi olarak tarif edilebilecek malikâne sistemi ile imdad-ı seferiyye ve imdad-ı hazeriyye vergilerini toplama usulü uygulaması başlamıştır. Bu sistemler de kademeli olarak uygulanmış ve aynı anda devletin tamamına şamil olmamıştır.

Yapılan bu uygulamalar, sistemin bütünü ile ilgili yapısal bir değişiklik getirmemiştir. Yapısal ve köklü değişiklikler ancak Tanzimat Dönemi'nde orta çıktığı görülmektedir.

Kaynaklar

- İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Devleti Teşkilatına Medhal, Ankara, 1984.
- İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, Ankara, 1977.
- M. Çetin Varlık, "Anadolu Eyaleti Kuruluşu ve Gelişmesi", Osmanlı, C. 6, Ankara, 1999, s. 123.
- M. Fuat Köprülü, Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri, İstanbul 1981.
- Mehmet İpşirli, "Beylerbeyi", TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul 1992, c. 6, s.69-74.
- Nejat Göyünç, "Osmanlı Devleti'nde Taşra Teşkilatı (Tanzimat'a Kadar)", Osmanlı, C. 6, Ankara, 1999, s. 78-88
- Orhan Kılıç, "Klasik Dönem Osmanlı Taşra Teşkilatı: Beylerbeylikler/Eyaletler, Kapitanlıklar, Voyvodalıklar, Meliklikler (1362-1799)", Türkler, Ankara, 2002, c. 9, s.887-898
- Şerafettin Turan, "XVII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun idarî Taksimatı", Atatürk Üniversitesi 1961 Yıllığı, Ankara, 1963, s. 201.
- Tuncer Baykara, Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I, Ankara, 1988
- Yücel Özkaya, Osmanlı İmparatorluğu'nda Ayanlık, Ankara, 1994.

YORGANCI FAHRİ USTA

Ahmet
KUŞ

Arasta her zamankinden daha tenhaydı. Sokaklar ne kadar tenha olursa olsun köşedeki Hisar Çay Ocağı'nın müdavimleri hiç eksik olmazdı. Asmanın altındaki küçük tabureler yine doluydu. Dalları yere kadar sarkan asma arastadaki birkaç yeşillikten biriydi. Odun ateşinde çay demlenen Hisar her meşrepten, her yaştan insanın uğrak yeri idi. Çay ocağını geçip Fahri Usta'nın dükkânının bulunduğu sokağa doğru kıvrıldım. Bir zamanlar tamamı yorgancı olan komşularının hepsi ya meslek değiştirdi ya da işi bıraktı. Koskoca arastada yorgancı olarak sadece o kaldı. Dükkânın çerçevesi de tabelası kadar eskiydi. Üzerinde Kanaat Yorgancısı yazılı tabelayı yazan usta işi bırakalı kim bilir kaç yıl oldu.

Aslında sadece Fahri Usta'nın dükkânı değil asırlara meydan okuyan arasta da çoktan tarihî eser mertebesine ulaşmıştı. Arnavut kaldırımlar, kiremitli çatılar, ahşap çerçeveler, metal kepenkler, tabelalar, terekler, tezgâhlar hâsılı arastadaki ustalar gibi mekânlar da adeta müzeliğe oldu. Zaten son yıllarda müş-

teriden çok, eskiye özlem duyan meraklılar geliyor arastaya... Malum onların derdi de alışveriş filan değil. Birkaç kare fotoğraf çekip avare avare dolaşıyorlar arastanın sokaklarında... Oysa yirmi yıl önce böyle sessiz miydi burası? İlçe pazarının kurulduğu perşembe günleri arasta çok kalabalık olurdu. Yakın kasabalardan, köylerden gelenler adeta çarşıya akın ederlerdi. Sebze, meyve ihtiyaçlarının yanı sıra pazaryerinin yan tarafındaki arastaya uğrayıp diğer eksiklerini de alırlardı. Perşembe günleri arastada iğne atılsa yere düşmezdi. Vaktiyle Arasta Mescidi'nin yan tarafındaki küçük meydana toplanan esnaf sabah bereket duası ederek başlardı işine. Dua etmeden açılmazdı dükkânlar.

Kapıyı yavaşça tıklatıp içeriye girdim. Fahri Usta yine yorgan diktiği tezgâhın başında değildi. İçi de dışı gibi eskiyen dükkân adeta bir etnografya müzesini andırıyor. İki duvarı boydan boya kaplayan rengârenk saten yorganlar hâlâ eski albenilerini muhafaza ediyor. Kırmızının, sarının, yeşilin, mavinin, pembenin, turuncunun, eflatunun her tonunu yansı-

tan yorganların motifleri de birbirinden farklı. Koçboy-nuzu, baklava, ayçiçeği, yıldız, yaprak, tavus kuşu, me-nekşe, salkım söğüt, akasya, kıvrım, lale, papatya, çarkifelek gibi motiflerle süslenen yorganlar Fahri Usta'nın ne denli becerikli olduğunu gösteriyor. Pamuk ve yünden yapılan yorganların asılı olduğu bu iki duvara her gelişimde durup bakmadan geçmem. Nedense el işi, göz nuru eşyaların benim nazarımda ayrı bir yeri var...

Fahri Usta içeriye düşen ikinci güneşle aydınlanan dükkânın arka kısmındaki yazıhanede çoğu zaman olduğu gibi ahşap köhne masaya yaslanmış bir vaziyette uyuya kalmış. Dış kapının gıcirtısı bile onu derin uykusundan uyandırmadı. Artık işler eskisi kadar yoğun olmadığı için günün önemli bir

kısmını bu dede yadigârı masanın başında geçiriyor. Köhne dediğime bakmayın, üç nesli eskiten masa hâlâ ilk yapıldığı günkü kadar güzel. Üzerine nakşedilmiş geometrik motifler masanın mahir bir ustanın elinden çıktığına şüphe bırakmıyor. Fahri Usta'nın arkasındaki duvar; takvimlerden, dergilerden kesilen fotoğraflarla, hat levhalarıyla kaplı. Burası da yorganların asılı olduğu duvarlar kadar ilgi çekici. Her gelişimde fotoğraflara, hat levhalarına bakar, dakikalarca izlerim onları... Sanki ilk kez görüyormuş gibi dikkatle inceledim hepsini. Her seferinde başka bir şey keşfederim. Abdülbaki Gölpınarlı'nın sikeli ve siyah hırkalı fotoğrafı daha önce hiç dikkatimi çekmemişti. Galiba Fahri Usta eskitilmiş ahşap çerçeveli bu fotoğrafı duvara yeni asmış.

Mevlevi sikkesi ve hırka merhum Gölpinarlı'ya çok yakışmış... Dedesi vaktiyle Mevlevi tekkesine intisap ettiği için Fahri Usta da Mevlevi adap ve erkânını gayet iyi bilir. Hatta istese bu konuda bir kitap bile yazabilir.

Yazıhanenin taban tahtalarının gıcırtilı sesiyle uyanan Fahri Usta beni karşısında görünce biraz şaşırıldı ama bu şaşkınlığı uzun sürmeden selamıma karşılık vererek ayağa kalktı ve hasretle sarıldık. En son iki ay önce uğramıştım yanına... Daha bir yıl önce her sabah erkenden geldiğim arastaya, dükkânı devrettikten sonra arada sırada uğruyorum artık. Gelmeyi çok istesem de Fahri Usta gibi bir iki dostum haricinde tanıdığım kimse kalmadı arastada... Komşuların çoğu ya işi bıraktı ya da dükkânı çocuklarına devrettiler. Pek fazla akranımız, ahabamız da kalmadı buralarda... Yorgun bir hâli vardı Fahri Usta'nın. Oysa eskiden böyle miydi? Benden beş yaş büyük olmasına rağmen daha diri idi, daha çok bağlıydı hayata...

Açık çaydan başka bir şey içmediğimi bildiği hâlde "Ne içersin Mustafa Bey kardeşim?" diye sordu. "Açık çay lütfen." dedim. Masanın yan tarafındaki diyafondan söyledi çayları. Oysa daha önce kendi demlerdi çayı. Demek ki çay demlemeyi de bırakmış... Benimle konuşurken bir yandan da göz ucuyla bilgisayar ekranına bakıyordu.

Arastadaki ortak dostlarımız hakkında sorduğum sorulara verdiği cevaplar da kısa kısaydı. Bilgisayarla tanıştıktan sonra Fahri Usta'ya bir hâller olmuştu. Bir önceki gelişimde de aynıydı. Sanki dünyada var yok gibi yaşıyordu. Oysa daha önce nasıl canlı ve içten biriydi. Bilgisayar, gözü gibi gönlünü de kör etmişti anlaşılın... Bilgisayar yokken masanın üzeri kitaplarla, mecmualarla, gazetelerle dolu olurdu. Fahri Usta tam bir kitap kurduydü. Müşteri olmadığı zaman yazıhaneye geçip kitap, mecmua ya da gazete okurdu. Üst üste yığılı kitaplar bir karış toz tutmuş. Anlaşılın okumayı da bırakmış Fahri Usta... Belli ki abone olduğu gazeteler de hiç açılmamış. Yan taraftaki alçak masanın üzerindeki çiçeklerin de çoğu bakımsızlıktan solup gitmiş. Oysa çiçekleri en az çocukları kadar severdi. Haftada bir kez mutlaka dükkânın önüne çıkarır, yapraklarını güzelce yıkar ve havalandırırdı. Yazıhanenin bu köşesi adeta küçük bir bahçe gibiydi.

Samimiyetimize güvenererek "Bırak be usta şu mereti!" dedim. Ekranı bakan soluk gözlerini bana kaydırarak hafifçe gülümsedi. Gözleri bana baksa da sağ eli hep klavyede idi. O da artık bir sosyal medya bağımlısı... Vaktinin önemli bir kısmı ekran karşısında geçiyor. Hatta çoğu zaman evden getirdiği öğle yemeğini bile ekran karşısında

atıştırıyor. Oturduğu ahşap sandalyeyle neredeyse bütünleşmiş. Dostumun bu hâli beni derinden yaralıyor ama elimden pek de bir şey gelmiyor. Ne zaman bu konuyu açsam hep geçirir ama bu sefer kararlıyım, ne olursa olsun açıkça konuşacağım. Çayımın bir yudum daha aldıktan sonra “Fahri Usta seni ne kadar sevdiğimi, sana ne kadar değer verdiğimi bilirsin, azıcık hatırım varsa bırak şu illeti de beni bir dinle hele... Bak usta sen iyi bir insansın, ne olur bırak bu malyani işleri. İnan hiçbir faydası yok bu meretin sana... Buna dallanıp her şeyi ihmal ediyorsun. Ne olur beni yanlış anlama, sen benim en yakın dostumsun. Senin böyle ekran karşısında eriyip gitmene gönlüm razı değil. Bak dışarıda nasıl güzel bir hayat var. Güvenme bu yalan dün-

yaya, bunlar bugün var, yarın yok. Çayını bitir de çıkıp do-laşalım istersen biraz hem laflarız hem de temiz hava alırız...”

Çayı bitince isteksizce ayağa kalktı ve “Haydi çıkalım öyleyse.” dedi. Kepenkleri indirmeden, sadece dış kapıyı kilitleyip arastada yürümeye başladık. Aşınmış kaldırımları adımlarken bir yandan da laflıyorduk... “Ne yapayım işte vakit geçiremiyorum, işler de durgun zaten, mecburen oturuyorum bilgisayarın karşısına, çoğu zaman kapımı bile çalan olmuyor. Bazen günlerce iki kelam edecek insan yüzü görmüyorum. Aylarca siftah bile etmiyorum. Daha ucuz satılan fabrikasyon yorganlar bizim sonumuzu getirdi. Müşteri de haklı, ucuzu dururken niye el işi yorgan alsın ki? Çoktan bitti bizim işler, başka bir işe

başlamak için de çok geç artık, bu yaştan sonra yeni bir macera bana göre değil. Boşluktan sıkılınca sığınak oldu bana bilgisayar, yeni arkadaşlar buldum orada, başına oturunca vaktin nasıl geçtiğini bile anlamıyorum. Bir de gözlerim yorulmasa hiç kalkmayacağım başından... Çok iyi arkadaşlarım var artık, her paylaştığım sözü, her fotoğrafı beğeniyorlar.” dedi. Sözü kesmeden dinledim. Ne de olsa az çok ben de bilirim sosyal medyayı, hele bir girmeye gör, bir iki saatle kurtarırsan kendini, hâline şükret... Çoğu zaman namaz vaktinin geçtiğini bile fark etmezsin. Aslında yazılıp çizilenler de incir çekirdeğini bile doldurmaz.

Yürürken Arasta Mescidi'nin bulunduğu sokağa döndük. “Mescidin avlusunda biraz oturalım mı Fahri Usta?” dedim. Fahri Usta teklifime itiraz etmedi ve eski mermer şadırvanın karşısındaki banka oturduk. Mescit de en az arasta kadar eski, muhtemelen aynı tarihlerde, Osmanlı Dönemi'nde yapılmış olmalı. Avlu çok sakin bir yer. Ne zaman buraya gelsem içim huzurla dolar. Bu küçük avluda kendimi çok iyi hissederim. Beş on dakika şadırvanın fıskiyesi havuzuna su içmeye gelen güvercinleri izlerim. Oturduktan kısa bir süre sonra İmam Halis Efendi kapıda görüldü. Bize doğru yöneldi ve selamlaşıp sarıldık. Onunla da çoktan

beri görüşmemiştik. Çok istememe rağmen uzun süreden beri Arasta Mescidi'nde vakit namazı kılmak nasip olmadı. Halis Efendi yedi yıldır burada görev yapıyor. Tüm arasta esnafı kendisini çok sever. Özellikle gençlerle daha iyi anlaşır. Hiç boş durmaz, vakti müsait oldukça arastada çalışan gençlere namaz surelerini, Kur'an okumayı, dinî bilgileri öğretir. Yaz tatilinde ise arasta esnafının çocuklarını okutur. Yazın çocuklarla dolan Arasta Mescidi daha bir başkadır. Avlu yazın adeta bir çocuk bahçesi gibidir...

Halis Efendi de karşımızdaki banka oturdu ve hasbihâl etmeye başladık. İkinci fakülte olarak okuduğu sosyoloji bölümünden bu yıl mezun olmuş. “Türkiye’de Çocuk Kültürü ve Dijital Oyunlar” konulu bitirme tezini hazırlamış. Teze bazı ilaveler yapıp kitap olarak yayınlamayı düşünüyormuş. “Konu çok ilginç, inşallah yayınlanır da biz de okuruz hocam.” dedim. Halis Efendi'nin Fahri Usta'ya dönerek “Ne var ne yok Fahri abi, çoktan beri vakit namazlarında göremiyoruz sizi, yoksa bir rahatsızlığınız mı var?” sorusuna Fahri Usta kafasını yere eğerek “Yok be hocam Allah'a şükür iyiyiz ama dünya telaşesi ağır bastığından gelemiyoruz cemaate...” cevabıyla karşılık verdi. Halis Efendi'nin sorusuyla birlikte Fahri Usta'nın yüzünün rengi de değişmişti.

Belli ki bu konunun açılması pek hoşuna gitmemiştir. Fahri Usta'yı biraz olsun rahatlatmak için konuyu değiştirip hocaya mescidin tamirat işinin ne durumda olduğunu sordum. O da projenin Vakıflar Bölge Müdürlüğünde olduğunu, onaylandıktan sonra ihaleye çıkılacağını söyledi.

Oradan buradan konuşurken vakit de epey ilerledi, akşam ezanına bir saat kadar bir zaman kaldı. Halis Efendi'yle vedalaşıp Fahri Usta'nın dükkânına doğru yürümeye başladık. Dükkâna varmadan dostumdan izin isteyip eve gitmek üzere ben de ayrıldım. Fahri Usta titreyen eliyle dükkânın kapısını açıp ışıkları bile açmadan doğruca yazıhaneye yöneldi. Karanlığa aldırış etmeden sandalyesine oturup bilgisayar açtı. Yokluğunda sosyal

medya hesabına ne kadar da çok bildirim gelmişti. Hiç üşenmeden bildirimlerin hepsini okuyup ayrı ayrı cevap verdi. Bu arada yeni paylaşımları da beğenmeyi ihmal etmedi...

NOT: Birkaç yıl önce kaleme aldığım bu hikâyeye bendinizin ilk hikâyeye denemesidir. Aslında yazdığım hikâyeleri biriktirip bir kitap hâlinde yayımlamak istemiştım ama değişen şartlardan dolayı ilk olarak Akademik Sayfalar ilavemizde yayımlamaya karar verdim. Kıymetli okuyucularım hikâyeye alanındaki bu ilk çalışmamla ilgili eleştirilerinizi bana iletirseniz çok memnun olurum.

ahmetkus6@gmail.com